

<https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-06>
УДК 719:[378.4.093.5:908](477.54-25)«2022/2024»

Олексій Янкул

доктор філософії з історії та археології

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна

Email: o.m.yankul@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1244-4536>

ПАМ'ЯТКОЗНАВЧА І ПАМ'ЯТКООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ТА КРАЄЗНАВСТВА ІМЕНІ АКАДЕМІКА П. Т. ТРОНЬКА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ФАЗИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022–2024)

Стаття присвячена пам'яткознавчій і пам'яткоохоронній діяльності Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в період повномасштабної фази російсько-української війни. Наведено дані, які охоплюють 2022–2024 рр. Прیدілено

Як цитувати: Янкул О. Пам'яткознавча і пам'яткоохоронна діяльність Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна під час повномасштабної фази російсько-української війни (2022–2024). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2026. Вип. 69. С. 118–133. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-06>

How to cite: Yankul O. Heritage Studies and Heritage Preservation Work at the Academician P. T. Tronko Center for Ukrainian Studies and Local History (V. N. Karazin Kharkiv National University) during the Full-Scale Phase of the Russo-Ukrainian War (2022–2024). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. 2026. No. 69. PP. 118–133. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-06> (In Ukrainian)

© Янкул О., 2026

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

увагу участі співробітників Центру в різноманітних заходах, присвячених вивченню та збереженню пам'яток історії та культури України (зокрема тих, що є на території Харківщини) під час воєнних дій. Серед таких заходів і проєктів — низка вебінарів, ініційованих Організацією міст всесвітньої спадщини, під час яких обговорювалося, яких втрат зазнає культурна спадщина українських історичних міст та інших населених пунктів, що роблять для її збереження та яка допомога для цього потрібна, а також було накреслено напрями подальшого співробітництва, зокрема щодо координації пам'яткоохоронців світу з українськими колегами. Спільно Харківська міська рада і Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна 2022 р. здійснювали координаційну діяльність з питань міжнародної гуманітарної допомоги архівам, музеям та бібліотекам Харкова та області. Серед форм пам'яткознавчої і пам'яткоохоронної діяльності Центру можна назвати участь у наукових проєктах, які мають на меті вивчення пам'яток історії і культури України, зокрема міської культурної спадщини (спільно з представниками кафедри історіографії, джерелознавства та археології — проєкт «Місто і війна» та ін.), організація у 2024 р. виставки керамічних виробів із зібрання відділу етнографії Центру, які становлять культурну спадщину українського народу, участь у конференціях, круглих столах, семінарах відповідного спрямування тощо.

Ключові слова: пам'яткодослідницька і пам'яткоохоронна діяльність, Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька, краєзнавство, пам'яткознавство, історія науки.

Під час повномасштабної фази російсько-української війни гостро постала проблема збереження історико-культурної спадщини України. Для моніторингу ушкоджень пам'яток долучаються різноманітні організації як у нашій країні, так і за кордоном. Пам'яткоохоронній діяльності присвячено різноманітні конференції, круглі столи, семінари тощо, а науковці різних галузей знань плідно працюють над вивченням цієї проблематики (Posokhov, Rachkov 2022; Mischenko 2023; Havryliuk 2024; Molochko 2024). У такій ситуації важливо досліджувати досвід такої діяльності як у загальноукраїнському контексті, так і окремо взятих установ та організацій. До пам'яткоохоронної і пам'яткознавчої роботи долучилися й співробітники Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (далі — ТронькоЦентр, Центр).

Діяльність ТронькоЦентру неодноразово висвітлювалася у різноманітних публікаціях, зокрема співробітників (Kudelko, Pavlova 2011; Vovk 2017; Vovk, Kudelko 2019; Yankul 2024). Проте його робота під час повномасштабної фази російсько-української війни, зокрема пам'яткоохоронна і пам'яткознавча діяльність, залишається актуальним предметом для вивчення, що й становитиме мету цієї статті. Наша публікація хронологічно буде присвячена окремому періоду функціонування підрозділу, а саме 2022–2024 рр.

17 березня 2008 р. в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна на виконання Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року» було створено перший в Україні міжфакультетський Центр краєзнавства як дослідницький підрозділ університету і осередок наукового краєзнавства у складі закладу вищої освіти, а 10 жовтня того ж року відбулося урочисте відкриття. З 2008 р. і дотепер Центр очолює С. М. Куделко. З 2012 р. підрозділ носить ім'я історика, громадського і державного діяча, академіка НАН України, Героя України П. Т. Тронька (1915–2011). З 2016 р. у складі ТронькоЦентру функціонує відділ етнографії (начальник — Г. М. Шпорт), а 2022 р. в структуру Центру був залучений відділ українських студій імені Д. І. Багалія (начальник — О. Г. Павлова), і з того ж року підрозділ має сучасну назву¹. Співробітники займаються науковою, освітньою і науково-популяризаторською діяльністю, проводять лекції (зокрема й публічні), екскурсії, організовують різноманітні виставки, надають історичні довідки, які стосуються історії міста Харкова і Харківської області, Слобожанщини, а також Каразінського університету різного часу тощо.

З початком повномасштабної війни ТронькоЦентр продовжив свою міжнародну діяльність, зокрема у сфері охорони культурної спадщини. Його співробітники беруть участь у міжнародних проєктах, круглих столах, вебінарах тощо. Наведемо кілька прикладів. Одним з перших таких заходів з початку повномасштабної війни був вебінар

¹ Про нас. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/pro-nas/> (дата звернення: 04.06.2025).

«Громадянське суспільство в дії заради спадщини України, яка перебуває під загрозою зникнення», який відбувся 31 березня 2022 р. Серед учасників та організаторів були такі провідні європейські та світові організації в галузі культури, як ЮНЕСКО, Europa Nostra, Global Heritage Fund, Our World Heritage та ін., а також представники університетів, дослідницьких інституцій та неурядових організацій з Європи, Азії, Північної та Південної Америки, Австралії, Африки². У вебінарі взяли участь представники Харківської міської ради і ТронькоЦентру, які представили присутнім актуальну інформацію про ситуацію в Харкові, зокрема у сфері охорони пам'яток, а також запропонували можливі тактичні і стратегічні напрями взаємодії пам'яткоохоронців України і світу. Деякі з цих пропозицій були включені до фінального документа, сформованого за підсумками вебінару³.

З 28 квітня 2022 р. відбулася низка вебінарів, що їх ініціювала Організація міст всесвітньої спадщини, під час котрих обговорювалося те, яких втрат зазнає культурна спадщина українських історичних міст, що робиться задля її збереження та яка допомога для цього потрібна, а також було накреслено напрями подальшого співробітництва, зокрема щодо координації пам'яткоохоронців світу з українськими колегами⁴. Представники ТронькоЦентру також долучилися до обговорень проблем порятунку і реставрації пам'яток Харкова в рамках польсько-української

² Участь у вебінарі під егідою ЮНЕСКО. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 06.04.2022. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/uchast-u-vebinari-pid-ehidoiu-iunesko/> (дата звернення: 06.06.2025).

³ Інтерв'ю з заступником директора Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна О. І. Вовк (інтерв'юєр О. М. Янкул). Запис інтерв'ю 01.11.2024 р. *ЦДНТ України* (Центральний державний науково-технічний архів України). Ф. 251. Комплекс 5-2. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 4.

⁴ Вебінар Організації міст всесвітньої спадщини. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 29.04.2022. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/vebinar-orhanizatsii-mist-vsесvitnoi-spadshchyny/> (дата звернення: 06.06.2025); Вебінар Організації міст всесвітньої спадщини. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 02.06.2022. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/vebinar-orhanizatsii-mist-vsесvitnoi-spadshchyny-2/> (дата звернення: 06.06.2025).

платформи «Dom Odbudowy Ukrainy» («Будинок реконструкції України»)⁵. Крім того, співробітники Центру давали інтерв'ю засобам масової інформації щодо захисту історико-культурної спадщини Харківщини⁶.

Співробітники Центру та кафедри історіографії, джерелознавства та археології (завідувач кафедри — С. І. Посохов) спільно з Харківською міською радою здійснювали також координаційну діяльність з питань міжнародної гуманітарної допомоги архівам, музеям та бібліотекам Харкова й області. Зокрема, 10 серпня 2022 р. до Харкова прибув гуманітарний вантаж від Міністерства культури Польщі та Польського центру допомоги культурі в Україні. Він призначався для понад двадцяти музеїв, архівів та бібліотек Харкова й області відповідно до запитів керівників цих установ⁷. Декілька траншів за цією програмою надійшло і пізніше, у період 2023–2024 рр.⁸ Ця діяльність була відзначена: у листопаді 2022 р. на ім'я ректора ХНУ імені В. Н. Каразіна надійшов лист від Відділу з питань топоніміки та охорони історико-культурного середовища Харківської міської ради, в якому висловлювалася подяка співробітникам, що брали участь у координації процесу допомоги закладам культури⁹.

⁵ Інтерв'ю з заступником директора Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна О. І. Вовк (інтерв'юєр О. М. Янкул). Запис інтерв'ю 01.11.2024 р. *ЦДНТА України*. Ф. 251. Комплекс 5-2. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 10.

⁶ Зеленина Е. Защита культурных ценностей во время войны: эвакуировать нельзя оставить [інтерв'ю з С. М. Куделко]. Громада.Груп: вебсайт. Дата оновлення: 10.07.2022. URL: <https://gromada.group/news/statti/16565-zashita-kulturnyh-cennostej-vo-vremya-voyny-evakuirovat-nelzya-ostavit?fbclid=IwAR0RvvevjMTIVkoddEDUvF51r8bicByCbASb5I0-fGyIYj9WLNbAG7Jyq8> (дата звернення: 06.06.2025).

⁷ Надійшла допомога для збереження музейних, архівних та бібліотечних фондів. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна: вебсайт. Дата оновлення: 15.08.2022. URL: <https://karazin.ua/news/nadiishla-dopomoha-dlia-zberezhenia-muzeinykh-arkhivnykh-t/> (дата звернення: 06.06.2025).

⁸ Інтерв'ю з заступником директора Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради Ю. В. Згурською (інтерв'юєр О. І. Вовк). Запис інтерв'ю 13.09.2024 р. *ЦДНТА України*. Ф. 251. Комплекс 5-2. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 2.

⁹ Лист начальника Відділу з питань топоніміки та охорони історико-культурного середовища Харківської міської ради Р. І. Кравченка ректору Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Т. Є. Кагановській від 31.10.2022 р. № 145/0/10-22. Центр документації ХНУ імені В. Н. Каразіна. Вхідний № 0102-1459 від 02.11.2022 р.

Співпраця між українськими й польськими пам'яткоохоронцями, у якій безпосередню участь брали співробітники ТронькоЦентру, стала предметом дослідження заступниці директора цього підрозділу О. І. Вовк. У серпні-листопаді 2024 р. вона працювала над реалізацією наукового проекту «Українсько-польська співпраця з порятунку культурної спадщини в період російської військової агресії», що здобув стипендіальну підтримку Центру діалогу імені Юліуса Мєрошевського (Польща). У межах реалізації проекту вона за технічної допомоги інших співробітників (С. О. Синюрки та ін.) збирала інтерв'ю з безпосередніми учасниками такої взаємодії і передала їх на постійне зберігання до Центрального державного науково-технічного архіву України (ЦДНТА України), де був сформований однойменний комплекс документів (Vovk 2025). За цю роботу в грудні 2024 р. колектив Центру був відзначений листом-подякою від ЦДНТА України за конструктивну співпрацю у галузі збереження історико-культурної спадщини¹⁰. Крім того, результати проекту були обговорені під час робочої зустрічі з директором Центру східноєвропейських досліджень Варшавського університету Я. Маліцьким та директором Польського інституту в Києві Я. Гоцуном, яка відбулася в Каразинському університеті 3 грудня 2024 р.¹¹.

У квітні 2023 р. відбувся робочий візит до Харкова головної зберігачки фондів Національного архіву Швеції Й. Фріс-Маркевич та генеральної директорки Національного музею військової історії Швеції Г. Ронлунд. У межах цього візиту представники ТронькоЦентру взяли участь у роботі українсько-шведського круглого столу, присвяченого обговоренню поточних потреб Харкова, Харківської області та ХНУ імені В. Н. Каразіна у сфері збереження історико-культурної спадщини, а також провели англомовну екскурсію Харковом

¹⁰ Подячний лист від ЦДНТА України. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 23.12.2024. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/podiachnyj-lyst-vid-tdnta-ukrainy/> (дата звернення: 06.06.2025).

¹¹ Участь у робочій зустрічі з представниками Польщі. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 05.12.2024. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/uchast-u-robochij-zustrichi-z-predstavnykamypolshchi/> (дата звернення: 06.06.2025).

для шведських гостей¹². Потрібно відзначити, що шведські колеги високо оцінили професійну самовідданість і мужність харківських архівістів, музейників та бібліотекарів, які зберігають історико-культурну спадщину в складних воєнних умовах¹³.

Згадаймо ще інші проєкти, у межах яких співробітники Тронько-Центру співпрацювали з ЦДНТА України, а також із кафедрою історіографії, джерелознавства та археології Каразінського університету. Зокрема йдеться про участь у низці круглих столів та відкритих дискусій, присвячених обговоренню проблем збереження історико-культурної спадщини: «Державна і волонтерська допомога закладам культури у воєнний час (на матеріалах Харкова)»¹⁴ (22 вересня 2022 р.), «Проблеми формування та збереження української історичної пам'яті в умовах війни: регіональний вимір» (14 червня 2023 р.), «Проблеми збереження української культурної спадщини в умовах воєнного часу» (13 вересня 2023 р.) (Balyshev, Holubkina 2023).

Упродовж 2022–2024 рр. Тронько-Центр спільно з іншими підрозділами ХНУ імені В. Н. Каразіна та установами Харкова виступав співорганізатором наукових конференцій, присвячених питанням пам'яткоохоронної діяльності. Насамперед потрібно згадати щорічну музеєзнавчу наукову конференцію «Луньовські читання» (голова оргкомітету — С. І. Посохов), яку спільними зусиллями традиційно проводять історичний факультет, кафедра історіографії, джерелознавства та археології, Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна і Асоціація співробітників музеїв ви-

¹² Зустріч з провідними архівістами та музейниками Швеції. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 10.04.2022. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/zustrich-z-providnymy-arkhivistamy-ta-muzejnykamy-shvetsii/> (дата звернення: 06.06.2025).

¹³ До Харкова надійшов лист від шведських колег. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 21.04.2023. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/do-kharkova-nadijshov-lyst-vid-shvedskykh-koleh/> (дата звернення: 06.06.2025).

¹⁴ Круглий стіл з питань збереження історико-культурної спадщини. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 22.09.2022. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/kruhlyj-stil-z-pytan-zberezhennia-istoryko-kulturnoi-spadshchyny/> (дата звернення: 06.06.2025).

щих навчальних закладів Харкова. Зокрема, XIII Луцьовські читання, що відбулися 9 грудня 2022 р., фокусувалися на ролі музеїв в освітньому процесі й були приурочені до 50-річчя заснування Музею історії ХНУ імені В. Н. Каразіна¹⁵. 5 травня 2023 р. відбулися XIV Луцьовські читання, які були присвячені проблемам охорони та збереження музейних пам'яток у період воєнних дій та інших надзвичайних ситуацій¹⁶. XV Луцьовські читання відбулися 29 березня 2024 р. й тематично охоплювали проблеми шляхів та методів поповнення музейних зібрань в історичному та сучасному контекстах¹⁷.

Крім того, спільно з Харківським науково-методичним центром охорони культурної спадщини Департаменту культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації, Харківським художнім музеєм, Етнографічним музеєм «Слобожанські скарби» імені Г. Хоткевича Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», за означений період було проведено Міжнародні наукові конференції «Слобожанські читання» та «Пам'яткоохоронні традиції Слобожанщини», результатом яких було видання збірників статей і матеріалів відповідної тематики, головним редактором яких виступив С. М. Куделко (*Kul'turna spadschyna Slobozhanschynu 2023–2024; Pam'iatkoznavchi studii 2023; Pam'iatkoznavchi studii 2024*).

Представники підрозділу долучалися до реалізації наукових проєктів, які мають на меті вивчення пам'яток історії і культури України, зокрема міської культурної спадщини. Серед них можна назвати проєкт «Місто і війна», що реалізовувався на базі кафедри історіографії, джерелознавства та археології ХНУ імені В. Н. Каразіна завдяки грантовій підтримці Канадського інституту українських студій Альбертського університету (учасники від ТронькоЦентру —

¹⁵ Музей в освітньому процесі: до 50-річчя заснування Музею історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: програма XIII Луцьовських читань, м. Харків, 9 грудня 2022 р. Харків, 2022. 8 с.

¹⁶ Проблеми охорони та збереження музейних пам'яток у період воєнних дій та інших надзвичайних ситуацій: історія та сьогодення: програма XIV Луцьовських читань, м. Харків, 5 травня 2023 р. Харків, 2023. 8 с.

¹⁷ Шляхи та методи поповнення музейних зібрань: історія та сучасний досвід: програма XV Луцьовських читань, м. Харків, 29 березня 2024 р. Харків, 2024. 12 с.

О. І. Вовк та О. М. Янкул)¹⁸. У результаті проведених досліджень були підготовлені статті, опубліковані у спецвипуску «Вісника Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Історія”» (Vovk 2022; Yankul 2022).

Співробітники Центру, серед іншого, беруть участь у редколегіях видань, присвячених вивченню пам'яток історії та культури Харківщини. Зокрема, у 2024 р. було видано черговий том енциклопедичного видання серії «Звід пам'яток історії та культури України: Харківська область», присвяченого Вовчанській та Старосалтівській територіальним громадам (Zvid pam'iatok 2024). До складу обласної редакційної колегії видання входить С. М. Куделко.

Увага приділяється не лише збереженню, але й популяризації української історико-культурної спадщини. Наприклад, з 12 до 23 березня 2024 р. в університетській Художній галереї імені Г. Семирадського працювала етнографічна оглядова виставка «Цей неповторний ГлиноСВІТ: керамічні вироби із зібрання відділу етнографії Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна». Варто зазначити, що деякі з цих предметів вивезли власники з території активних бойових дій і передали на зберігання до відділу етнографії ТронькоЦентру¹⁹. Ця виставка представлена також і в онлайн-форматі на сайті Центру²⁰.

Нематеріальна культурна спадщина Слобідської України ставала предметом показу і в інших онлайн-проектах, представлених на сайті ТронькоЦентру. Насамперед потрібно згадати про цикл проектів

¹⁸ Місто і війна. CityFace: вебсайт. URL: <https://www.cityface.org.ua/projectheritage.html> (дата звернення: 06.06.2025).

¹⁹ Відкриття виставки «Цей неповторний ГлиноСВІТ». Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна: вебсайт. Дата оновлення: 13.03.2024. URL: <https://karazin.ua/news/vidkryttia-vystavky-laquo-tsei-nepovrotnyi-hlynosvit-raquo/> (дата звернення: 06.06.2025).

²⁰ Етнографічна оглядова онлайн-виставка «Цей неповторний ГлиноСВІТ: керамічні вироби із зібрання відділу етнографії Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна», присвячена Дню Харкова і Дню Незалежності України. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/wp-content/img/2023/08/Prezentatsiia-etno.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).

«Мандрівка у слобожанське минуле: Маловідомі етноматеріали на сторінках “Харківського збірника” (1887–1898 рр.)» (керівник — С. М. Куделко, учасники — Г. М. Шпорт та О. М. Янкул), які презентують для широкого загалу етноджерела зі «Щоденника народних свят Харківської губернії»²¹ та ін.

Представники Центру входять до складу комісій з питань охорони культурної спадщини. Зокрема, С. М. Куделко — до Міської комісії з питань топоніміки та охорони історико-культурного середовища, С. М. Куделко й О. І. Вовк — до Консультативної ради з питань охорони культурної спадщини при Департаменті культури і туризму Харківської обласної військової адміністрації та Робочої групи при Харківській міській раді з питань реалізації заходів у рамках роботи Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Співробітники ТронькоЦентру спільно з фахівцями історичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна у червні 2024 р. стали підписантами листа до голови Харківської обласної військової адміністрації О. В. Синегубова, у якому йшлося про необхідність збереження і передання на музейне зберігання археологічних артефактів, які виявляються під час будівництва фортифікацій. Відзначимо, що така ініціатива стала співзвучною загальнодержавним процесам, оскільки в грудні 2024 р. у складі Збройних Сил України створено спеціальний підрозділ, функцією якого є координація дій із захисту, збереження та запобігання знищенню об'єктів культурної спадщини, що опинилися під загрозою знищення через воєнні дії²².

Діяльність ТронькоЦентру в умовах війни була відзначена на регіональному рівні. Зокрема, у жовтні 2024 р. колектив підрозділу був удостоєний Грамоти Управління культури і туризму Харківської

²¹ Мандрівка у слобожанське минуле: Маловідомі етноматеріали на сторінках «Харківського збірника» (1887–1898 рр.). Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/mandrivka-u-slobozhanske-mynule-malovidomi-etnomaterialy-na-storinkakh-kharkivsko-ho-zbirnyka-1887-1898-rr/> (дата звернення: 06.06.2025).

²² У ЗСУ створили підрозділ із захисту культурної спадщини. Укрінформ: вебсайт. Дата оновлення: 21.12.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3940649-u-zsu-stvorili-pidrozdil-iz-zahistu-kulturnoi-spadsini.html> (дата звернення: 06.06.2025).

обласної військової адміністрації за високий професіоналізм, патріотизм і відданість справі в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України²³.

Звичайно, обсяг та формат окремої статті не дають можливості висвітлити всі напрями діяльності підрозділу у воєнних умовах. Водночас потрібно констатувати, що, попри складні умови, у яких опинилася Україна й, зокрема, місто Харків через воєнні дії, діяльність Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна триває і підрозділ ефективно виконує покладені на нього функції та завдання. Ми окреслили в статті лише окремих період його історії та напрям роботи. Сподіваємося, що з часом з'явиться ще низка публікацій про діяльність цього підрозділу.

Список літератури / References

Balyshev M., Holubkina H. Diskusijnyj prostor TsDNTA Ukrainy: «Problemy formuvannia ta zberezhennia ukrains'koi istoryčnoj pam'iaty v umovakh vijny: rehional'nyj vymir» i «Problemy zberezhennia ukrains'koi kul'turnoi spadshyny v umovakh voiennoho chasu». *Arkhivy Ukrainy* [Ukrainian Archives], 2023. No. 3. S. 197–203. (In Ukrainian)

Балишев М., Голубкіна Г. Дискусійний простір ЦДНТА України: «Проблеми формування та збереження української історичної пам'яті в умовах війни: регіональний вимір» і «Проблеми збереження української культурної спадщини в умовах воєнного часу». *Архіви України*. 2023. № 3. С. 197–203.

Navyryliuk S. Novitni pidkhody do vvychennia ta zberezhennia nerukhomykh pam'iatok Ukrainy v period rosij's'ko-ukrains'koi vijny (2022–2023 rr.). *Vtraty nerukhomykh pam'iatok Ukrainy pid chas rosij's'ko-ukrains'koi vijny v 2022–2023 rr.: fiksatsiia ta doslidzhennia: zbirnyk naukovykh prats' na poshanu pam'iaty istoryka ta pam'iatkoznavtsia Serhiiia Kota / za zah. red. V. Smoliia, vidp. red. R. Man'kov's'ka, uporiad. H. Denysenko, T. Katarhina, N. Kovpanenko, S. Arkhurova*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2024. S. 46–56. (In Ukrainian)

Гаврилюк С. Новітні підходи до вивчення та збереження нерухомих пам'яток України в період російсько-української війни (2022–2023 рр.). *Втрати нерухомих пам'яток України під час російсько-української війни в 2022–2023 рр.: фіксація та дослідження: збірник наукових праць на пошану пам'яті історика та пам'яткознавця Сергія Кота / за заг. ред. В. Смолія, відп. ред. Р. Маньковська, упоряд. Г. Денисенко, Т. Катаргіна, Н. Ковпаненко, С. Архіпова*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2024. С. 46–56.

²³ Нагорода колективу ТронькоЦентру. Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька: вебсайт. Дата оновлення: 14.10.2024. URL: <http://tronkocentr.karazin.ua/nahoroda-kolektivu-tronkotsentru/> (дата звернення: 06.06.2025).

Kudelko S. M., Pavlova O. H. Tsentr kraieznavstva Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina ta joho uchast' u navchal'no-pedahohichnomu protsesi. *Osvitians'ke kraieznavstvo: dosvid, problemy, perspektyvy*: XII Vseukrains'ka naukova istoryko-kraieznavcha konferentsiia, prysviach. 200-ricchiu vid dnia narodzhennia ukrains'kykh prosvyiteliv I. Vahylevycha ta M. Shashkevycha: zb. materialiv. Ivano-Frankivs'k, 2011. S. 20–23. (In Ukrainian)

Куделко С. М., Павлова О. Г. Центр краєзнавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та його участь у навчально-педагогічному процесі. *Освітнянське краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи*: XII Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція, присвяч. 200-річчю від дня народження українських просвітителів І. Вагілевича та М. Шашкевича: зб. матеріалів. Івано-Франківськ, 2011. С. 20–23.

Kul'turna spadshyna Slobozhanshyny: zbirka naukovykh statej. Chyislo 52–56 / hol. red. S. M. Kudelko. Kharkiv: Kursor, 2023–2024. (In Ukrainian)

Культурна спадщина Слобожанщини: збірка наукових статей. Число 52–56 / гол. ред. С. М. Куделко. Харків: Курсор, 2023–2024.

Mischenko M. O. Okhorona nerukhomykh ob'iektiv kul'turnoi spadshyny v umovakh ahresyvnoi vijny: teoretyko-praktychni aspekty. *Kul'turolohichna dumka* [The Culturology Ideas]. 2023. No. 23. S. 168–177. <https://doi.org/10.37627/2311-9489-23-2023-1.168-177>. (In Ukrainian)

Мищенко М. О. Охорона нерухомих об'єктів культурної спадщини в умовах агресивної війни: теоретико-практичні аспекти. *Культурологічна думка*. 2023. № 23. С. 168–177. <https://doi.org/10.37627/2311-9489-23-2023-1.168-177>.

Molochko V. Vplyv rosij's'ko-ukrains'koi vijny na zminu restavratsijnoi i pam'iatkookhoronnoi diial'nosti. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia* [Modern Problems of Architecture and Urban Planning]. 2024. No. 70. S. 269–279. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.269-279>. (In Ukrainian)

Молочко В. Вплив російсько-української війни на зміну реставраційної і пам'яткоохоронної діяльності. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2024. № 70. С. 269–279. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.269-279>.

Pam'iatkoznavchi studii doslidnykiv XXI st.: zbirka naukovykh statej z pam'iatkookhoronnoi roboty. Vypusk VIII spetsial'nyj / hol. red. S. M. Kudelko. Kharkiv: Kursor, 2023. 200 s. (In Ukrainian)

Пам'яткознавчі студії дослідників XXI ст.: збірка наукових статей з пам'яткоохоронної роботи. Випуск VIII спеціальний / гол. ред. С. М. Куделко. Харків: Курсор, 2023. 200 с.

Pam'iatkoznavchi studii doslidnykiv XXI st.: zbirka naukovykh statej z pam'iatkookhoronnoi roboty. Vypusk IX / hol. red. S. M. Kudelko. Kharkiv: Cursor, 2024. 312 s. (In Ukrainian)

Пам'яткознавчі студії дослідників XXI ст.: збірка наукових статей з пам'яткоохоронної роботи. Випуск IX / гол. ред. С. М. Куделко. Харків: Курсор, 2024. 312 с.

Posokhov S., Rachkov Ye. Misto i vijna (peredmova). *Visnyk Kharkivskoho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Istoriia»* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History]. 2022. Vyp. 62. S. 9–10. (In Ukrainian)

Посохов С., Рачков Є. Місто і війна (передмова). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2022. Вип. 62. С. 9–10.

Vovk O. «My budemo obhovoriuvaty majbutnie ta mriiaty razom»: kul'turno-mystets'ke zhyttia ta muzeiefikatsiia mis'koho prostoru Kharkova v umovakh vijny. *Visnyk Kharkivskoho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Istoriia»* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History]. 2022. Vyp. 62. S. 160–180. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-07>. (In Ukrainian)

Вовк О. «Ми будемо обговорювати майбутнє та мріяти разом»: культурно-мистецьке життя та музеєфікація міського простору Харкова в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2022. Вип. 62. С. 160–180. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-07>.

Vovk O. Ukrainsko-polska spivpratsia z poriatunku kulturnoi spadshchyny pid chas rosiiskoi zbroinoi ahresii (na prykladi Kharkova). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Istoriia»* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History]. 2025. Vyp. 67. S. 241–267. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2025-67-13>. (In Ukrainian)

Вовк О. Українсько-польська співпраця з порятунку культурної спадщини під час російської збройної агресії (на прикладі Харкова). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2025. Вип. 67. С. 241–267. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2025-67-13>.

Vovk O. I. Z dosvidu ekskursijnoi diial'nosti spivrobotnykiv Tsentru kraieznavstva imeni akademika P. T. Tron'ka. *VII Lun'ovs'ki chytannia. Muzejnyj kolektyv i joho problemy: materialy nauково-praktychnoho seminaru*, m. Kharkiv, 24 bereznia 2016 r. Kharkiv, 2017. S. 59–63. (In Ukrainian)

Вовк О. І. З досвіду екскурсійної діяльності співробітників Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька. *VII Луньовські читання. Музейний колектив і його проблеми: матеріали науково-практичного семінару*, м. Харків, 24 березня 2016 р. Харків, 2017. С. 59–63.

Vovk O. I., Kudelko S. M. Tsentr kraieznavstva imeni akademika P. T. Tron'ka Karazins'koho universytetu v naukovomu j osvith'omu protsesakh. *Problemy suchasnoi osvity* [Problems of Modern Education]. 2019. Vyp. 10. S. 15–23. (In Ukrainian)

Вовк О. І., Куделко С. М. Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Каразінського університету в науковому й освітньому процесах. *Проблеми сучасної освіти*. 2019. Вип. 10. С. 15–23.

Yankul O. Kraieznavstvo Ukrainy u knyzhkovij kolektsii Tsentru ukrains'kykh studij ta kraieznavstva imeni akademika P. T. Tron'ka KhNU imeni V. N. Karazina. *Kraieznavchi studii z hlybyny rokiv i do s'ohodennia (do 100-richchia stvorennia Kharkivs'koi komisii kraieznavstva): materialy 41-i Mizhnarodnoi kraieznavchoi konferentsii molodykh uchenykh*, m. Kharkiv, 1 hrudnia 2023 r. Kharkiv, 2024. S. 126–128. (In Ukrainian)

Янкул О. Краєзнавство України у книжковій колекції Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна. *Краєзнавчі студії з глибини років і до сьогодні (до 100-річчя створення Харківської комісії краєзнавства): матеріали 41-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених*, м. Харків, 1 грудня 2023 р. Харків, 2024. С. 126–128.

Yankul O. «Pyshu tobi. Ya sumuiu»: obraz voiennoho Kharkova 2022 roku v dopysakh meshkantsiv u sotsial'nykh merezhakh. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Istoriia»* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History]. 2022. Vyp. 62. S. 203–230. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-09>. (In Ukrainian)

Янкул О. «Пишу тобі. Я сумую»: образ воєнного Харкова 2022 року в дописах мешканців у соціальних мережах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2022. Вип. 62. С. 203–230. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-09>.

Zvid pam'iatok istorii ta kul'tury Ukrainy: Kharkivs'ka oblast'. Chuhuivs'kyj rajon. Vovchans'ka ta Starosaltivs'ka terytorial'ni hromady. *Entsyklopedyчне vydannia / uporiad*. L. M. Kolesnykova. Kharkiv: Cursor, 2024. 216 s. (In Ukrainian)

Звід пам'яток історії та культури України: Харківська область. Чугуївський район. Вовчанська та Старосалтівська територіальні громади. *Енциклопедичне видання / упоряд*. Л. М. Колесникова. Харків: Cursor, 2024. 216 с.

Oleksii Yankul

PhD in History and Archeology

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

Email: o.m.yankul@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1244-4536>

**HERITAGE STUDIES AND HERITAGE PRESERVATION WORK
AT THE ACADEMICIAN P. T. TRONKO CENTER FOR UKRAINIAN
STUDIES AND LOCAL HISTORY (V. N. KARAZIN KHARKIV
NATIONAL UNIVERSITY) DURING THE FULL-SCALE PHASE
OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR (2022–2024)**

The paper gives an account of the work of heritage study and preservation at the Academician P. T. Tronko Center for Ukrainian Studies and Local History (V. N. Karazin Kharkiv National University) in the period from the start of the full-scale phase of the Russo-Ukrainian War to 2024. The author considers the participation of representatives of the Tronko Center in various events dedicated to the study and preservation of Ukraine's historical and cultural heritage in wartime, with a focus on Kharkiv and the region. Among such events and projects were, for instance, a series of webinars initiated by the Organization of World Heritage Cities, which focused on the losses suffered by the cultural heritage of historic Ukrainian cities, towns, and villages, as well as steps being taken and assistance needed to preserve it. In addition, the participants discussed directions of further cooperation, particularly in the area of coordination between Ukrainian heritage protection specialists and their colleagues around the world. Members of the Tronko Center also took part in discussions around the issues of protection and restoration of Kharkiv monuments hosted by the Polish-Ukrainian platform "Dom Odbudowy Ukrainy" ("The House of Reconstruction of Ukraine"). In 2022, in collaboration with Kharkiv City Council and V. N. Karazin Kharkiv National University, the center helped coordinate international humanitarian assistance to archives, museums, and libraries in Kharkiv and the region. The paper also notes the center's involvement in research projects dealing with the historical and cultural heritage of Ukraine, particularly urban cultural heritage (such as the project CITY AND WAR, in collaboration with Karazin University's Department of Historiography, Source Studies, and Archaeology); organization in 2024 of an offline and online exhibition of ceramic artifacts from the collection of the center's Section of Ethnography, as part of the cultural heritage of the Ukrainian people; participation in heritage-related conferences, round tables, and seminars, and more. In addition, representatives of the center serve on commissions for protection of cultural heritage.

Keywords: **heritage studies and heritage preservation, Kharkiv, V. N. Karazin Kharkiv National University, Academician P. T. Tronko Center for Ukrainian Studies and Local History, local history, heritage studies, history of science.**

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису. Крім того, автор повністю дотримувався етичних норм, зокрема щодо уникнення плагіату, фальсифікації даних і дублювання публікацій. У роботі не використано ресурси штучного інтелекту.

Conflict of Interest

The author declares the absence of any conflict of interest regarding the publication of this manuscript. In addition, the author has fully adhered to ethical standards, including the avoidance of plagiarism, data falsification, and redundant (duplicate) publication.

No artificial intelligence tools were used in the preparation of this work.

Дата першого надходження статті до видання: 05.01.2026.

Date of the article's initial submission to the Journal: 05.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.02.2026.

Date of acceptance of the article for publication after peer review: 22.02.2026.

Дата публікації: 20.03.2026.

Date of publication: 20.03.2026.